

CUPRINS

Prefață la ediția a doua	
– „Întâlnirile” mele cu Titulescu	VII
Cuvânt înainte	1
Notă asupra volumului	13
Politica externă a României – 1937	27
Criza ministerială română din august 1936	27
Situația internațională a României	63
Mica Înțelegere	66
Înțelegerea Balcanică	79
Polonia	85
U.R.S.S.	97
Germania	137
Franța	149
Italia	169
Marea Britanie	190
Statele Unite ale Americii	197
America de Sud	202
Relațiile dintre România și alte state	218
Comisia Europeană a Dunării	244
Societatea Națiunilor	254
Minoritățile	264

Revizuirea.....	296
Situația internațională în lume.....	318
Încheiere	327
Repere biografice și ale activității politico-diplomatice a lui Nicolae Titulescu	333
Anexe.....	384
Pactul Societății Națiunilor	384
Pactul de Organizare a Micii Înțelegeri.....	400
Pactul Înțelegerii Balcanice.....	405
Convenția de definire a agresiunii (3 Iulie 1933).....	410
Convenția de definire a agresiunii (4 Iulie 1933).....	415
Lista ilustrațiilor	420
Indice de persoane	423

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA

„ÎNTÂLNIRILE” MELE CU TITULESCU

Trecând în revistă, în pregătirea acestei noi ediții, diverse lucrări despre marele nostru diplomat, am căutat să-mi amintesc momentul în care am început să-l cunosc și să mă „întâlnesc” cu Nicolae Titulescu.

Prima mea „întâlnire” a fost în anii de liceu. Apăruseră, la mijlocul anilor '60, mai multe volume de documente diplomatice și biografii ale lui Titulescu¹. Le-am răsfoit, am citit unele pasaje și probabil că decizia mea de a da examen de admitere la Facultatea de Drept a fost, într-o anumită măsură, influențată de acele lecturi. Lecturi pe care le-am continuat în facultate, adâncind sensul ideilor unei personalități extraordinar de complexe, pe care începusem să o admir.

O „întâlnire” mai semnificativă a avut loc la începutul anilor '80, când, tânăr cercetător la Institutul de Cercetări Juridice și secretar al secției de drept internațional la ADIRI, la inițiativa regretatului director al Asociației, Nicolae Fotino, am participat la manifestările legate de aniversarea a 100 de ani de

---

¹ Menționez, între altele, Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, Edit. Științifică, 1966; Robert Deutsch, *Nicolae Titulescu, Discursuri*, București, Edit. Științifică, 1967; Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice* (redactor responsabil – George Macovescu), București, Edit. Politică, 1967.

la nașterea lui Nicolae Titulescu. Au fost publicate atunci numeroase volume, studii – pe care nu le voi enumera aici – despre cel care, în contextul politicii noastre din acei ani, devenise o legendă.

Am studiat în acea perioadă multe documente ale sale, cuvântările pe care le-a rostit, și am publicat mai multe studii, printre care „Conceptul de pace la Nicolae Titulescu”, pacea reprezentând, pentru diplomatul român, o obsesie în încercarea de a păstra rezultatele teritoriale ale tratatelor ce urmaseră Primului Război Mondial.

Din păcate, Titulescu, în exilul său din Franța cucerită de naziști, la Cannes, a urmărit cu durere felul în care se prăbușea ordinea europeană pe care el încercase, împreună cu alți oameni politici înțelepți ai acelei Europe, să o consolideze și să o păstreze.

Am continuat să preiau și să comentez ideile lui Titulescu, practic, în toate lucrările mele de cercetare de la Institutul de Cercetări Juridice. Beneficiasem acolo de amintirile, „indiscrețiile”, confesiunile unora dintre cei care îl cunoscuseră personal – Mihail Ghelmegeanu, Edwin Glaser, Grigore Geamănu. În plus, la ADIRI, am avut șansa de a-i asculta, la diverse dezbateri, pe cei care îi fuseseră apropiați. Tot acolo i-am întâlnit pe Jacques de Launay sau pe Walter M. Bacon Jr., prezentându-și volumele despre Titulescu.

Descoperisem, de asemenea, teza sa de doctorat, de la Paris, despre „Drepturile eventuale”.

Mi s-a părut fascinantă cariera lui, drumul de la Craiova la Paris, apoi la Iași, la București, la Geneva și, pe urmă, în toate capitalele lumii. Profesor de drept civil mai întâi, deputat – foarte de tânăr –, ucenic al lui Take Ionescu, în umbra căruia a vrut să fie înmormântat, la Brașov, în inima Transilvaniei. Toate acestea le-am transformat apoi într-o „obsesie” personală legată de faptul că nu se împlinise ultima sa voință testamentară, aceea de a fi repatriat în țara pe care o servise până la moarte.

Carierea sa a fost fulminantă, dar destinul său a fost tragic. Rămas singur în Franța, exilat și, aș spune, practic, proscris, o Casandră care prevestea războiul, umilit de rege și de șeful guvernului din care făcea parte, a fost exclus din funcția de ministru al Afacerilor Străine, la 29 august 1936, fără să fie anunțat și ignorându-i-se apoi mesajele.

De altfel, atunci când a murit, Ion Antonescu a interzis participarea unei delegații importante de fruntași liberali la înmormântarea sa, ce a avut loc în martie 1941.

Am avut însă șansa – destinul așa a hotărât – și, probabil, și circumstanțele evenimentelor din 1989 din țară, să fiu desemnat ministru al Afacerilor Externe la sfârșitul lunii iunie 1990. Aveam deja în minte hotărârea de repatriere a lui Titulescu, pentru a-i respecta voința testamentară. Unii colegi de guvern chiar mă ironizau din acest motiv. Nu a fost simplu să realizăm acest lucru. Dar trebuie să spun că am avut sprijinul unor importanți lideri politici din acea vreme, inclusiv sprijinul lui Corneliu Coposu care, îmi amintesc, mi-a trimis un emoționant mesaj².

---

² Iată ce scriam în volumul realizat împreună cu George G. Potra, *Ziditor de mari idealuri* (2007): „Dacă mă opresc o clipă asupra persoanei lui Corneliu Coposu fără să vreau să nedreptățesc pe niciunul dintre ceilalți, o fac pentru mai multe motive. Era un caracter, era un lucid, era un luptător, era un neînfrânt, fără exagerare, a fost un martir. (...) Dar, la toate cele de mai sus, se adaugă devotamentul cu care Corneliu Coposu s-a dedicat gândului pios și faptei nobile a aducerii lui Nicolae Titulescu în pământul românesc. La 18 februarie 1991, mi-a adresat un memoriu pe care-l păstrez în arhiva personală ca un prețios document de istorie contemporană”. Ar fi incorect să nu-i enumăr însă și pe ceilalți membri ai **Comitetului român pentru repatrierea rămășițelor pământești ale lui Nicolae Titulescu**: Dan Berindei, Radu Câmpeanu, Sergiu Cunesco, Mihai Drăgănescu, Mariella Nenișor Emanoil (nepoata lui Titulescu), Nicolae Manolescu, Corneliu Mănescu, Petre Roman, Răzvan Theodorescu.

A existat însă și un **Comitet francez** de sprijin, format din mari personalități politice și academice: Alain Poher – președintele Senatului francez, Pierre Christian Taittinger – vicepreședinte al Senatului francez, Kyra Bodart – secretar general al Academiei Diplomatice Internaționale,

A fost nevoie să angajăm un avocat internațional – Jean Paul Carteron – și mi-aduc aminte că a fost necesar chiar acordul președintelui Mitterrand, în urma unui telefon dat de președintele Iliescu, care l-a apelat în urma unei rugăminți din partea mea.

Câștigasem acest drept într-un proces internațional împotriva unor moștenitori ai săi, care voiau să negocieze o eventuală permisiune de repatriere contra casei lui Titulescu din București, ei neavând, de fapt, niciun drept asupra acesteia, conform ultimului testament.

Îmi aduc aminte cu emoție de acele zile din 1992 în care am reușit să creăm o mare emoție națională, prin aducerea în țară a celui care era un mare simbol al demnității românești.

Îmi aduc aminte cu emoție și că am stat lângă catafalca ore întregi, împreună cu alți colegi diplomați, în sediul noului Minister de Externe. Comparam austeritatea unui sediu improvizat, ce aparținuse sindicatelor înainte de '89, cu somptuoșitatea Palatului Sturdza, cel care fusese sediul Ministerului de Externe până la cutremurul din '40, locul unde Titulescu își primea invitații.

„Călătoria” lui de la București la Brașov a fost victoria lui Titulescu asupra contestatarilor și oponentilor săi din timpul vieții. Pe tot drumul, cortegiul funerar a fost salutat de zeci de mii de oameni, iar la Brașov, în Șcheii Brașovului, în curtea Bisericii Sf. Nicolae, lângă cea mai veche școală din Ardeal, a fost reînhumat cu onorurile cuvenite, cele pe care ar fi trebuit să le primească în urmă cu 50 de ani.

Ar fi trebuit să menționez, mai înainte, **circumstanțele creării, în 1991, a Fundației Europene Titulescu.**

Jacques Barrat, Hervé Cassan, Jacques Lelièvre, Gerard Conac, Françoise Conac, Jean-Paul Carteron. (Mai multe detalii, în cartea mea *Nicolae Titulescu, contemporanul nostru*, București, Edit. Monitorul Oficial, 2002, dar și în volumele mele *România după Malta* – vol. 1-10, București, 2006-2011).

Am invitat atunci, ca membri fondatori, mari personalități academice din întreaga Europă. O menționez, spre exemplu, pe Kyra Bodart, președinta Academiei Diplomatice Internaționale de la Paris, căreia, o vreme, și Titulescu îi servise ca președinte³.

Așa cum arătam cu ocazia adoptării Actului de Constituire și Statutului Fundației, în aula Academiei Române, la 15 martie 1991, „obiectivul principal al Fundației Europene Titulescu este acela de a onora memoria acestui mare jurist, diplomat și om politic, încurajând studiul relațiilor internaționale, al dreptului internațional și al organizațiilor internaționale. Acest interes și-a găsit expresia consacrată în analiza acțiunilor diplomatice și politice pe care el le-a întreprins în serviciul României, al cooperării, păcii și securității în Europa și în lume”.

Am pornit, în constituirea Fundației, în primul rând, de la o **datorie morală** pe care o aveam față de Titulescu, și anume aceea de a reabilita memoria sa și de a stimula interesul pentru personalitatea și opera sa, puse în serviciul României și al Europei.

Fundația și-a propus, de asemenea, să contribuie la **formarea tinerilor diplomați**, poate a unor viitori oameni de stat – români și străini –, în spiritul ideilor lui Titulescu, pentru a realiza un climat de securitate și de cooperare în lumea în care trăim.

Un alt concept de bază al fundației a vizat **încurajarea cercetării științifice** și contribuția pe care aceasta ar putea-o aduce la modernizarea „arhitecturii” Europei.

Pentru realizarea acestor obiective ne-am propus, în primul rând, editarea operei lui Nicolae Titulescu și elaborarea

---

³ Vezi și Adrian Năstase, „Titulescu și Europa”, în vol. *125 de ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2007.

unor analize referitoare la activitatea sa, ca diplomat și ca om de stat⁴.

Am stabilit, de asemenea, **crearea unui premiu internațional Nicolae Titulescu**, care să fie decernat anual. Voi reveni asupra unora dintre realizări, dar voi spune de la început că inițial – vorbesc de anul 1991 – **a existat un anume entuziasm pornindu-se de la ideea că mijloacele de existență ale fundației vor presupune, alături de donații de la persoane particulare sau din partea unor firme, și o subvenție acordată de guvernul român**. După 2004, această subvenție, din păcate, nu a mai existat, astfel încât multe dintre obiectivele fundației nu au putut fi încă îndeplinite.

În acea perioadă de „entuziasm”, la 14 august 1991, guvernul României a adoptat **Hotărârea Nr. 563 privind valorificarea arhivei Ministerului Afacerilor Externe**. Era vorba de o propunere mai largă din partea MAE, pe care premierul Petre Roman o agrease. În esență, se propunea editarea **Colecției Naționale de Documente Diplomatice**, prin valorificarea fondului arhivistic al Ministerului Afacerilor Externe, dar și a altor documente.

Comisia urma să fie condusă de un secretar de stat din Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de președinte, și din ea făceau parte secretarul general al Academiei Române, directorul Institutului Național de Istorie „Nicolae Iorga” și directorul general al Direcției Generale a Arhivelor Statului. Trebuia să fie editată și colecția integrală a tratatelor, convențiilor și acordurilor încheiate de statul român în perioada 1859-1945.

---

⁴ Poate, totuși, că B. Brănișteanu avea dreptate când considera că „temelia activității sale ar fi trebuit să fie situația sa din țară” și că el a ignorat faptul că „les absents ont tort” (B. Brănișteanu, *Nicolae Titulescu. Amintiri, note, reflecții*, București, 1998, p. 25). Silit să stea mai totdeauna în străinătate, Titulescu, este adevărat, a neglijat, mai ales în ultima perioadă a mandatului său, politica internă.

Articolul 8 al Hotărârii de guvern din 14 august 1991 menționa: „**Ministerul Afacerilor Externe va întreprinde demersurile și măsurile necesare în vederea publicării lucrării lui Nicolae Titulescu asupra politicii externe a României, scrisă în 1937, în limba engleză. Lucrarea va fi tipărită în limba română și în versiunea originală. Se va edita, de asemenea, opera diplomatică completă a lui Nicolae Titulescu**”.

Din păcate, circumstanțele legate de căderea Guvernului Roman, în toamna aceluși an, au făcut ca hotărârea de guvern să nu fie publicată în Monitorul Oficial decât la finalul anului 1991, la 21 decembrie, după instalarea Guvernului Stolojan. După publicarea acelei hotărâri, am dispus constituirea unui mare colectiv de specialiști, care, în câteva luni, au strâns mii de copii după documente diplomatice, de politică externă, trecându-se la alcătuirea propriu-zisă a primelor volume.

Doamna Viorica Moisuc a publicat, în anul 2010, într-o introducere la volumul său de documente referitoare la România și criza cehoslovacă, un „**Cuvânt lămuritor și absolut necesar pentru cercetătorii de azi și de mâine**”⁵, în care arăta că, după plecarea mea, în 1992, de la Ministerul Afacerilor Externe, „o echipă de militari însoțită de un șef a năvălit într-o bună zi în sala de la ultimul etaj al Palatului Victoria, unde lucrau toți cei implicați în această vastă operă, ne-au evacuat într-o oră, iar documentele au rămas în dulapurile, încuiate, aflate în acea încăpere. Nu s-a dat nicio explicație, nici atunci, nici mai târziu. De atunci a încetat activitatea la volumele de documente și nu s-a mai vorbit niciodată de reluarea ei”.

Tot Viorica Moisuc menționează, în acel volum, că, după 12 ani, „**la 2 septembrie 2004 Guvernul României condus de Adrian Năstase a adoptat Hotărârea Nr. 1384, publicată la 9**

---

⁵ Viorica Moisuc, *România și criza cehoslovacă. Documente, septembrie 1938*, București, Edit. Adevărul, 2010.

septembrie 2004, prin care s-a decis editarea **Colecției Naționale de Documente Diplomatice Românești** în colaborare cu Academia Română, Arhivele Naționale și arhivele Ministerului Apărării. Până la sfârșitul anului 2004, s-au constituit colectivele de cercetare, s-au definitivat seriile colecției, s-au stabilit criteriile unice de cercetare și prelucrare a documentelor, s-a asigurat baza logistică pentru buna desfășurare a activității. Sediul colectivului respectiv a fost organizat în clădirea Academiei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe, aflată în Str. Pictor Mirea Nr. 11". Coordonarea științifică a colecției era asigurată de doamna Viorica Moisuc, iar domnul ambasador Constantin Ene a supervizat întreaga activitate a colectivului de istorici.

Din păcate, după alegerile din 2004, s-a sistat finanțarea activității acestui colectiv, s-au oprit plățile prevăzute în contractele încheiate între Ministerul Afacerilor Externe și membrii colectivului de cercetători. În august 2005 a fost închisă Academia Diplomatică și s-a înființat Institutul Diplomatic Român, care și-a fixat alte obiective de activitate.

Revin la obiectivele Hotărârii de guvern din 1991. În ceea ce privește lucrările și documentele Nicolae Titulescu, istoricii care s-au aplecat, de-a lungul anilor, asupra „moștenirii intelectuale Titulescu” au propus 16 volume, propuneri pe care eu le-am aprobat în ianuarie 1992⁶.

---

⁶ Programul era extrem de ambițios:

Volumul 1: Politica externă a României (textul lucrării elaborate de către Nicolae Titulescu în anul 1937);

Volumul 2 (1913-1918): România și războaiele balcanice. Pledoaria lui Titulescu pentru intrarea României în război de partea Aliaților, pentru eliberarea prin luptă a teritoriilor aflate sub dominație străină. Acțiunea lui Titulescu în Comitetul Național Român de la Paris;

Volumul 3 (1918-1920): Negocierea și semnarea tratatelor de pace de după Primul Război Mondial. Demersurile pentru recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii statului național unitar român. Aderarea României la Societatea Națiunilor. Eforturile depuse de către Titulescu pentru o rațională structurare a organizației și pentru asigurarea unei reprezentări adecvate a țării noastre în Adunare și Consiliu;

Volumul 4 (1920-1925): Reglementarea datoriilor și reparațiilor de război. Chestiunea optanților. Problema minorităților;

Volumul 5 (1920-1925): Reglementarea datoriilor și reparațiilor de război. Chestiunea optanților. Problema minorităților;

Volumul 6 (1925-1929): Chestiunea optanților. Problema minorităților. Renunțarea la război ca mijloc legal de reglementare a problemelor internaționale. Pactul Briand-Kellogg. Problemele păcii și războiului în gândirea titulesciană. Dezvoltarea relațiilor politico-diplomatice ale României cu țări de pe continentul european, de pe continentul asiatic, de pe continentul latino-american. România și problemele economico-financiare ale epocii. Negocierea de împrumuturi externe. Planurile Young și Dawes. România și Academia Diplomatică Internațională. Începerea negocierilor pentru reducerea și limitarea armamentelor. Pledoariile lui Titulescu pentru un nou concept de securitate europeană și pentru o relație biunivocă securitate-dezarmare;

Volumul 7 (1930-1932): Chestiunea optanților. Reglementarea datoriilor și reparațiilor de război. România și competențele Curții Internaționale de Justiție de la Haga. Titulescu și problema organismelor europene de cooperare (Uniunea europeană și Uniunea danubiană). Atitudinea României privind Anschluss-ul vamal austro-ungar. Poziții și propuneri românești privind creditul agricol internațional;

Volumul 8 (1930-1932): România și Societatea Națiunilor. Titulescu despre locul și rolul Societății Națiunilor în viața internațională, responsabilitățile și competențele sale. Alegerea sa ca președinte al celei de a XI-a și a XII-a Adunări a Societății Națiunilor în 1930 și, respectiv, 1931. Conferința mondială a dezarmării. Titulescu și problema conflictelor regionale: chino-japoneze, chestiunea Tacna-Arica, chestiunea Chaco ș.a.;

Volumul 9 (1933-1934): Gândirea și acțiunea lui Titulescu privind pactele de securitate regională. Eforturile diplomației românești pentru reorganizarea Micii Înțelegeri (1933) și pentru constituirea Înțelegerii Balcanice (1934). Respingerea de către diplomația română a încercărilor de a crea un directorat european (Pactul celor 4). Conferința pentru definirea agresiunii și semnarea convențiilor pentru definirea agresorului și agresiunii. Reglementarea relațiilor României cu Uniunea Sovietică. Dezvoltarea cooperării politice, economice și militare a României cu statele europene. Respingerea tezelor și încercărilor Italiei, Ungariei, Germaniei de a face din revizuire un procedeu acceptat de Societatea Națiunilor;

Volumul 10 (1933-1934): Acțiunea României pentru consolidarea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, pentru dezvoltarea conlucrării între statele membre, pentru întărirea unității de acțiune în problemele securității și dezarmării pe continent. Relația securitate europeană – securitate internațională. România și Pactul de la Rio de Janeiro privind renunțarea la război ca mijloc de rezolvare a diferendelor. Dezvoltarea cooperării

---

economice, politice, militare și culturale cu țările europene. Reglementarea relațiilor României cu URSS. România și problemele Anschluss-ului. Terorismul internațional (atentatul de la Marsilia);

Volumul 11 (1934-1935): România și războiul civil din Spania. Politica de neintervenție în treburile spaniole. Izbucnirea conflictului italo-etio-pian. Adoptarea de către Societatea Națiunilor a sancțiunilor economice și financiare împotriva Italiei. Reacții românești față de propunerile privind reforma Pactului Societății Națiunilor. Sondaje și negocieri privind încheierea unui pact de neagresiune și a unui pact de asistență mutuală cu URSS. Coordonarea eforturilor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice în fața perspectivei restaurării Habsburgilor. Pactul oriental;

Volumul 12 (1935-1936): Agresiunea Italiei împotriva Etiopiei. Aplicarea sancțiunilor economice și financiare împotriva Italiei. Ocuparea zonei renane. Războiul civil din Spania și intervenția Italiei și a Germaniei. Definirea unui nou regim al strâmtorilor Mării Negre (Conferința de la Montreux). Înțelegerea Balcanică. Mica Înțelegere și restaurarea Habsburgilor. Demersurile românești pentru desființarea Comisiei Europene a Dunării;

Volumul 13 (1936-1937): Demiterea lui Nicolae Titulescu. Ecouri. Exilul. Contacte cu personalități franceze, engleze și sovietice în legătură cu problemele majore ale evoluției pe continent, cu perspectivele evoluțiilor pe plan european și mondial, cu regroupările de forțe din Europa. Convorbirile Titulescu-Litvinov de la Talloires. Conferințele privind pacea și securitatea europeană ținute de Titulescu la Cap Martin, Bordeaux, Oxford, Londra, Bratislava;

Volumul 14 (1937-1941): Activitatea desfășurată de către Titulescu pentru sensibilizarea cercurilor politice franco-britanice și a opiniei publice europene în legătură cu pericolul unui nou război mondial. Evaluările lui Titulescu privind evoluțiile politice și militare, conflictele de interese, regroupările de forțe din Europa. Turneele de conferințe ale lui Titulescu în Franța, Anglia și Cehoslovacia. Activitatea publicistică și științifică desfășurată de către Titulescu în cadrul Academiei Diplomatice Internaționale, în presa franceză și engleză. Memoriile lui Titulescu către regele Carol al II-lea și generalul Ion Antonescu. Încercările lui Titulescu de a se alătura Aliaților în Anglia și atitudinea oficialităților britanice. Eșecul tratativelor lui Titulescu de a părăsi Europa și de a se stabili în America Latină. Moartea lui Titulescu și atitudinea oficialităților de la București, a autorităților germane, italiene, franceze, britanice. Ecouri în opinia publică;

Volumul 15 (1912-1936): Corespondență cu personalități ale vieții politice, științifice și culturale internaționale și românești. Acte personale (diplome, memorii de titluri și lucrări, acordarea de titluri onorifice de către universități străine, donații, dorințe testamentare ș.a.);

Mi se pare interesant să adaug și anexa la Hotărârea de Guvern Nr. 563/1991, care cuprindea lista de „Lucrări documentare ce ar urma să fie realizate pe baza materialelor din arhiva Ministerului Afacerilor Externe”⁷.

Din păcate, în anul 1992, an marcat de probleme financiare, probleme politice, de pregătirea Constituției și de

---

Volumul 16 (1936-1941): Corespondență cu personalități ale vieții politice, științifice și culturale internaționale și românești. Acte personale (diplome, memorii de titluri și lucrări, acordarea de titluri onorifice de către universități străine, donații, dorințe testamentare ș.a.).

O parte din aceste documente au fost publicate. Mai este încă foarte mult pentru împlinirea acestui proiect.

⁷ „A. *Lucrări de folosit în activitatea diplomatică și în propaganda externă:* Dunărea în istoria poporului român; Regimul strămtorilor Mării Negre; România la Conferința de Pace de la Paris, 1919-1920; Chestiunea Banatului la Conferința de Pace; Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920); Acțiunea iredentismului maghiar în România (până în anul 1940); Chestiunea minorităților din România (până în anul 1940); Chestiunea minorităților în dezbaterile Ligii Națiunilor; Chestiunea optanților unguri la Liga Națiunilor; Statutul romano-catolic în Transilvania; Transilvania; Basarabia; Bucovina; Dobrogea; Revizionismul european în perioada interbelică; Pactul Ribbentrop-Molotov (23 august 1939); Răpirea Basarabiei și Bucovinei de Nord (28 iunie 1940); Dictatul de la Viena (30 august 1940); Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940); Genocidul practicat de horthyști în rândurile populației românești din Ardealul de Nord ocupat; Relațiile româno-germane (1940-1944); Relațiile româno-italiene (1940-1944); Relațiile româno-japoneze (1940-1944); Relațiile româno-sovietice (1920-1944); Relațiile româno-franceze în perioada interbelică; Relațiile româno-engleze în perioada interbelică; Relațiile româno-americane în perioada interbelică; România la Conferința de Pace de la Paris, 1946-1947; Cobeligeranța; Reparațiile de război; România și Marile Puteri: 1940-1947; România și cooperarea balcanică.

B. *Lucrări pentru uzul Parlamentului, Președinției, Guvernului, Ministerului Afacerilor Externe, misiunilor diplomatice și oficiilor consulare:* Dosarul tezaurului românesc de la Moscova; Regiunea Herța; Insula Șerpilor; Bunurile românești din străinătate (clădiri, școli, biserici); Proiecte de partiție a României; Proiecte de autonomizare a unor regiuni din România (Banat, Transilvania); Comunități românești peste hotare; Minorități românești din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, URSS; Aromânii din Grecia și Albania; Evoluții în structura etnică a Transilvaniei.”

Aceste „mape” documentare ar fi fost foarte utile în această perioadă...

organizarea alegerilor, erau greu de obținut de la guvern resursele necesare pentru toate aceste proiecte.

O perioadă în care am putut să urmăresc, cu mai multă energie, proiectele Fundației a fost perioada în care am fost prim-ministru, în anii 2001-2004.

Astfel, cu ocazia împlinirii a 120 de ani de la nașterea marelui diplomat, am reușit să realizez, în 2002, rectitorirea Casei Titulescu, un „templu” în care a trăit unul dintre părinții fondatori ai României Mari și care a încercat și a și reușit să o apere până la demiterea sa.

Casa Leopold Gsur (astăzi Fundația Nicolae Titulescu) a fost realizată după proiectul din 1911 al arhitectului I.D. Berindey, în stil academist francez cu elemente de Art Nouveau.

Lucrările de consolidare și de reamenajare din 2001-2002 au fost executate pentru a corespunde exigențelor de rezistență, dar și celor impuse de statutul de monument istoric al edificiului⁸.

De atunci, au putut fi organizate în Șoseaua Kiseleff, la nr. 47, numeroase evenimente internaționale, dar și unele dezbateri interne pe teme de politică externă.

Tot în 2002, am reușit publicarea, la Fundație, a unui album de fotografii și facsimile, de portrete sau instantanee de la negocieri și tratative, de la prezențe și intervenții la tribune academice și conferințe internaționale, ale celui care a fost un mare luptător pentru unitatea națională, dar și un apărător al

---

⁸ Fațada principală, puțin retrasă de la linia străzii, impune prin somptuozitatea amplei galerii, delimitată de o succesiune de coloane îngemănate cu capiteluri compozite de atmosferă 1900, similare cu cele de la palatul Micul Trianon, din Florești-Prahova. Balustrada loggiei și scara de acces sunt realizate cu o elegantă feronerie decorativă în stil 1900.

Această latură domină prin elemente arhitecturale și ornamentația bogată: fronton subliniat cu modilioane și denticuli, cu timpan ce poartă într-un cartuș monograma proprietarului Nicolae Titulescu, înscrisă într-o amplă compoziție alegorică dominată de două figuri feminine.

---

securității europene bazate pe solidaritate și înțelepciune. Acest album consemna faptul că, timp de aproape un sfert de secol, Titulescu a fost o figură centrală a scenei politice românești și internaționale, un redutabil negociator în problemele complexe ale perioadei de după Marele Război, și inegalabil președinte, în două rânduri, al Adunării Societății Națiunilor. Așa cum arătăm și în prefața Albumului, această amplă lucrare a fost realizată de regretatul George G. Potra, împreună cu Dumitru Preda și Cristina Păiușan.

Albumul pe care l-am menționat s-a integrat în proiectul „Nicolae Titulescu – vizionar și precursor al construcției Europei Unite”, proiect finanțat de guvernul pe care l-am condus. Trebuie să remarc, însă, faptul că, la acea vreme, acest proiect a beneficiat de un ajutor financiar din partea Petrom și din partea BCR.

În acei ani, în perioada 2001-2004, au apărut nenumărate volume referitoare la Titulescu, la viața și opera sa. După 2004, pentru stupide motive politice, Fundația Europeană Titulescu nu a mai beneficiat de vreun sprijin financiar. Din acest motiv, doar prin ajutorul unor prieteni și sponsori privați am putut asigura – ca și acum – activitatea Fundației, plata utilităților, salariile celor care au lucrat sau lucrează aici – tot mai puțini. Mă bucur însă că, în ciuda acestor dificultăți, fundația a avut, în continuare, o activitate prodigioasă.

În toți acești ani, printr-o substanțială pregătire intelectuală și prin fructificarea eforturilor celor care ni s-au asociat, Fundația a realizat organizarea unor expoziții Nicolae Titulescu în peste 30 de țări, urmate, adeseori, de conferințe sau simpozioane. O premieră de mare anvergură au reprezentat-o expozițiile din Statele Unite – de la New York, Washington, Chicago, Cleveland, Las Vegas. De asemenea, am reușit, și prin sprijinul unor diplomați români, să inaugurăm mai multe grupuri statuare, cum ar fi bustul lui Nicolae Titulescu de la Atena – unde, în 1934, Nicolae Titulescu

semnase Pactul Înțelegerii Balcanice –, bust donat de Fundația Europeană Titulescu, dar și efigii Nicolae Titulescu în țară sau străinătate, la București, la Brașov, la Titulești, dar și la Paris, Geneva, Bratislava, Haga, Strasbourg sau, mai recent, la Bruxelles. Sigur, ar trebui să menționez și faptul că există statui ale lui Nicolae Titulescu în curtea Ministerului de Externe, sau în apropierea Primăriei Sectorului 1 din București, dar și în Parcul Central din Brașov.

Aș vrea să-l amintesc aici pe sculptorul Doru Drăgușin, unul dintre cei care au immortalizat, cu talent, figura marelui nostru înaintaș. Nu pot să uit să-l menționez nici pe regretatul grafician Octavian Penda, cel care a realizat un minunat basorelief în fața Casei Titulescu.

Fundația a reușit să obțină, prin strădaniile numeroase – și aici trebuie să relev, în mod special, meritul regretatului George G. Potra –, aducerea în țară, în original sau în copie, din colecții particulare sau arhive publice, a unor documente privind activitatea politică și diplomatică a acestuia. Tezaurul Arhivistic Național Nicolae Titulescu s-a îmbogățit prin aproape 15.000 de pagini-document și prin sute de piese iconografice.

Îmi aduc aminte, spre exemplu, că, în calitate de premier, am aprobat o deplasare în SUA pentru profesorul Potra și Delia Răzdolescu, pentru a fotocopia documentele de la Hoover Archives, de la Stanford University. Au fost xerocopiate atunci 12.000 de pagini și au fost realizate 24 de role de microfilme. Toate acestea au fost oferite fără plată, un rol deosebit avându-l doamna Elena S. Danielson, Director la Hoover Library and Archives. În acele condiții, i-am propus președintelui României decorarea doamnei Danielson cu Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de Comandor, ceea ce s-a întâmplat în 2004.

În cadrul activităților săptămânale de la Fundație, numeroși diplomați de carieră au publicat volume de memorialis-

tică. La Casa Titulescu s-au lansat, în timp, zeci și zeci de lucrări privind istoria politicii externe și a diplomației românești, probleme curente ale relațiilor internaționale, ale proceselor euroatlantice, lucrări privind crize politice, militare, financiare, evenimente și proiecte de interes global, personalități ș.a.

Încă de la început, Fundația Europeană Titulescu și-a deschis porțile către tânăra generație. Astfel, au fost organizate „**Cursurile Internaționale Nicolae Titulescu pentru tineri diplomați**”. Acestea au cunoscut un interes constant din partea participanților, deopotrivă lectori și cursanți, români și străini. În plan simbolic, importanța organizării cursurilor derivă din perpetuarea tradiției de cinstire a memoriei diplomatului român Nicolae Titulescu și de rememorare a activității sale. O componentă esențială a cursurilor este reprezentată de latura academică a prelegerilor, care permite tratarea, la un nivel ridicat, a unor teme de actualitate ale scenei politico-diplomatice internaționale actuale, precum și prelegeri privind subiecte relevante din domeniul istoriei, diplomației și culturii române. În plus, tinerii diplomați, din diferite țări, vor putea, în cariera lor, să păstreze relații de amicitie.

În primăvara anului 2006, în cadrul Fundației Europene Titulescu, a fost înființat **Centrul de Studii Strategice**, forum de dezbateră a unor probleme ale relațiilor internaționale contemporane, cu precădere a celor europene și euroatlantice; în acest cadru, sunt abordate deopotrivă aspectele politice, economice, geostrategice și se analizează interesele, implicațiile și pozițiile României.

În urmă cu doi ani, un grup de inițiativă, format din istorici, a prezentat proiectul unui centru de studii, **Centrul de Cercetare al Fundației Europene Titulescu**, a cărui misiune principală constă în dezvoltarea unui solid program de cercetare istorică și ale cărui rezultate să contribuie la o mai bună înțelegere a trecutului (de către specialiști și de publicul

larg). Totodată, Centrul și-a propus să atragă în zona de cercetare studenți din anii terminali ai facultăților cu profil socio-uman, care să abordeze în studiile lor teme fundamentale de istorie și politică externă. Activitatea Centrului se desfășoară pe două direcții: organizarea de evenimente academice (mese rotunde, dezbateri, lansări de carte) la care să participe specialiști de marcă (istorici, diplomați, analiști etc.) și elaborarea și publicarea de studii și volume de documente referitoare la politica externă și situația internă a României (1877-1989): influențe și reacții la contextul european și regional; ministrii de externe (biografii, activitate, discursuri, realizări); diplomația românească în alianțele politico-militare etc. În prezent, Centrul a stabilit un program lunar de dezbateri axate pe tema Centenarului Marii Uniri.

Fundația a lansat, în urmă cu mai mulți ani, o colecție, conturând un program național: **Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe**, publicând mai multe volume. Specialiștii au subliniat că acest program este primul demers de acest fel în România.

Opera lui Nicolae Titulescu păstrează și proiectează valoarea unui mesaj de incredibilă și dureroasă actualitate. Titulescu a relevat pericolul degenerării crizelor economico-financiare în conflicte politico-militare, al nașterii, ascensiunii și radicalizării regimurilor de extrema dreaptă sau de extrema stângă, al proliferării manifestărilor de forță, al accentuării pretențiilor revizioniste și revanșarde, al multiplicării expresiilor de terorism politic și al confruntărilor de ordin etnic și religios.

Titulescu și-a bazat întreaga activitate pe problemele majore, fundamentale, ale politicii externe a României. De la înființare, în cadrul Fundației Europene Titulescu au fost urmărite două programe naționale de editare a documentelor Nicolae Titulescu: primul, **Opera politico-diplomatică**; cel

de-al doilea, **Opera științifică**. Volumele elaborate, redactate și publicate sub egida Fundației Europene Titulescu, în cele două programe, însumează circa 6.000 de pagini, acestora adăugându-li-se culegeri de articole, studii, conferințe, mărturii memorialistice, restituiri foto-documentare.

Aș vrea să menționez un eveniment interesant, de la sfârșitul războiului. În dorința de a onora acest „om al secolului pentru pace și înțelegere internațională”, **în 30 martie 1945**, a fost creată **Asociația Nicolae Titulescu**, ce a avut sediul în strada Victor Emanuel (actualmente Henri Coandă) nr. 36, asociație din care au făcut parte, între alții, vechii săi colegi, Savel Rădulescu, Mihail Antoniadă, Victor Slăvescu, Sergiu Nenișor, Constantin Vișoianu. Asociația avea drept scop „studiul concepțiilor de politică internațională ale lui Nicolae Titulescu și cercetarea problemelor de drept și politică internațională, cultivarea legăturilor de prietenie și colaborare internațională sau publicarea *operelor meritoase*”. **Asociația nu a putut să dureze mai mult de un an sau doi, majoritatea membrilor săi fiind, probabil, arestați în perioada imediat următoare**. Semnificativ, Actul constitutiv și Statutul acestei Asociații le-am găsit, recent, în arhivele CNSAS!

Aș vrea să evoc și un eveniment la care, în mod indirect, Nicolae Titulescu, la aproape 50 de ani după moartea sa, a fost „prezent” la tribuna Organizației Mondiale, ce a succedat Ligii Națiunilor.

În august 1990, Irakul invadase Kuweitul. În acea lună, România, în calitate de membru nepermanent al Consiliului de Securitate, avea președinția acestui important organism internațional. În calitate de ministru de Externe și de reprezentant al României, am participat, în acea perioadă, dar și în lunile următoare, la mai multe reuniuni ale Consiliului de Securitate, încercând, alături de alte state, să determinăm Irakul să se retragă din Kuweit. Au fost adoptate, succesiv, mai multe rezoluții care impuneau sancțiuni Irakului, în speranța descurajării continuării prezenței sale pe un teritoriu străin.

În noiembrie 1990, într-un discurs în cadrul ședinței Consiliului de Securitate desfășurate la nivel ministerial, afirmam: „Nu este pentru prima dată când comunitatea internațională este pusă în fața unor opțiuni dificile. Trebuie să învățăm din lecțiile trecutului. **Actuala situație din Golf ne reamintește de încercarea la care România a fost supusă atunci când ilustrul diplomat român al perioadei interbelice, Nicolae Titulescu, susținea adoptarea unei decizii dramatice împotriva unei țări prietene (n.b. Italia) care comisese o agresiune împotriva unui alt stat (n.b. Etiopia).** Obligația juridică a trebuit să prevaleze față de oricare alt considerent. Așa cum arăta Titulescu în acel caz, similar cu cel pe care îl examinăm astăzi, **linia politicii României «a fost o linie dreaptă, dar a fost linia dreaptă a glonțului care străbate inima ca să-și atingă ținta»**”. Am mai adăugat atunci, pe linia concepției lui Titulescu, că o astfel de decizie pornește de la convingerea noastră că existența suverană și independentă a națiunilor este grevată „de o servitute internațională în favoarea păcii”⁹.

Îmi amintesc cu câtă curiozitate am citit – în mandatul meu de la Externe – manuscrisul volumului lui Titulescu *Politica externă*, manuscris din arhiva ministerului, varianta în engleză, dar și traducerea sa în limba română (realizată în minister). Mă bucur că, în final, această carte, acest text extrem de lămuritor pentru activitatea lui Titulescu, dar și pentru activitatea internațională de după Primul Război Mondial, a putut să fie tipărit. Atât varianta română, cât și variantele

---

⁹ Un rol important, tot indirect, l-a avut Titulescu în contactele mele cu liderii ruși, în perioada 2003-2004. Fiind la Moscova, invitat al premierului Kasianov, văzând, în întâlnirile tête-à-tête, că acesta avea la mână un ceas Jaeger LeCoultre Reverso, i-am spus că Titulescu, un pasionat al acestor ceasuri, i-a făcut cadou lui Litvinov un ceas asemănător, cu semnătura lui gravată pe capac, cu ocazia stabilirii relațiilor diplomatice, în 1934. După șase luni, Kasianov a venit într-o vizită oficială la București!

---

engleză și franceză au fost publicate în anii 1994-1996. În plus, în anul 2007, volumul *Politica externă a României (1937)* a fost retipărit în trei versiuni, fiind introdus în volumul Nicolae Titulescu, *Opera politico-diplomatică (1 ianuarie 1937 – 31 decembrie 1937)*¹⁰.

Acest manuscris al lui Titulescu despre politica externă fusese oprit de la tipărire, într-un mod inelegant, de către Guvernul Goga-Cuza (printr-o modificare a Codului penal, care stabilea pedepse dure pentru publicarea unor documente secrete de stat, bănuindu-se că Titulescu, în cartea lui, urma să dezvăluie documente stânjenitoare pentru regele Carol al II-lea și pentru camarila sa). Și el a așteptat în arhive mai mult de o jumătate de secol pentru a fi tipărit. Volumul reprezintă, în opinia mea, o adevărată „carte de învățătură”, un manual de politică externă, un ghid pentru modul de acțiune, util pentru cercetători, dar și pentru tinerii diplomați.

Prima ediție nu a avut o circulație foarte mare. Tirajul volumelor din 2007, din aceleași motive, a rămas mai curând rezervat pentru biblioteci. Am considerat, de aceea, necesar, în calitate de președinte al Fundației, ca, anul acesta, când s-au împlinit 135 de la nașterea sa, să reedităm lucrarea sa fundamentală, subliniind actualitatea analizelor lui Titulescu în ceea ce privește noțiunile de securitate internațională și securitate regională sau importanța relațiilor cu vecinii.

Ideile sale exprimate în marile capitale ale lumii au subliniat nevoia „spiritualizării” frontierelor, necesitatea cooperării intelectuale la nivel internațional și, așa cum a arătat el în anii premergători războiului, într-un discurs din

---

¹⁰ Nicolae Titulescu, *Opera politico-diplomatică (1 ianuarie 1937 – 31 decembrie 1937)*, partea I, partea a II-a, partea a III-a, volum îngrijit de George G. Potra; colaboratori: Delia Răzdolescu, Daniela Boriceanu, Ana Potra, Gheorghe Neacșu; cuvânt înainte de Adrian Năstase, președintele Fundației Europene Titulescu, Fundația Europeană Titulescu, București, 2007, pp. 1.445-1.639; 1.645-1.844; 1.845-2.041.

Camera Comunelor, la Londra, în politica externă, „România nu trebuie să înlocuiască un dușman cu un alt dușman, ci trebuie să așeze o prietenie peste o altă prietenie”.

*Prof. univ. dr. **Adrian Năstase**
Președintele Fundației Europene Titulescu*